

СУЧАСНИЙ ВИКЛАДАЧ ЯК ОРГАНІЗАТОР ІННОВАЦІЙНОГО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Гайворонська В.В., Україна, Харків
Національний технічний університет "ХПІ"

В структурі професійної діяльності сучасного викладача істотне місце посідають дуже важливі психолого-педагогічні функції, пов'язані з педагогічним спілкуванням, навчанням і вихованням студентів.

Проблема пошуку і розвитку нових особистісно-орієнтованих освітніх технологій, адекватних новим цілям освіти, і освоєння цих технологій *тими, хто вчить* і буде вчити сучасне і майбутнє покоління студентів, у сфері вищої освіти стоїть дуже гостро. Вітчизняні і закордонні фахівці в області професійної педагогіки і психології [1] діагностують, що традиційна репродуктивна модель передачі знань, за загальною думкою, стала не ефективною, вона не торкається діяльностей засвоєння як механізму пізнання і згодом вона приводить до професійної деформації, замикання у вузьких професійних рамках, синдромі «вигорання», не сприяє виробленню незалежного судження і розвиткові мотивації до навчання і самовиховання протягом усього життя, а також здатності до прийняття відповідальності в соціальному житті. Пошуку і розробці нових сучасних підходів, спрямованих на реалізацію цієї мети, присвячена ця стаття.

Створення нових освітніх технологій пов'язано з відмовою від стереотипів традиційної освіти, з формуванням нового мислення, зміною ментальності сучасного педагога й учня [2, 6]. Ключовою невирішеною проблемою [6] при цьому є забезпечення педагогічного впливу не на окремі якості особистості, а на структуру особистості в цілому.

У зв'язку з цим особливий інтерес представляє новий європейський освітній рух, який інтенсивно розвивається протягом останніх років і спрямований на освіту дорослих, зокрема, на удосконалення університетської освіти, відомий як New Adult Learning Movement (NALM) або «Рух відновлення освіти дорослих». Основні принципи і методи цього напрямку викладені в двох монографіях, виданих у Штутгарті і потім – у Лондоні [9, 4]. Методологічною основою цієї системи є положення сучасного *людинознавства* – антропософськи орієнтованої духовної науки і вальдорфської педагогіки (педагогіки Р. Штайнера), визнаної ЮНЕСКО педагогікою XXI століття. В даний час міністерство освіти і науки України проводить узагальнюючий науково-методичний експеримент всеукраїнського рівня – «Розвиток вальдорфської педагогіки в Україні», розрахований на 12 років.

Вальдорфська педагогіка являє собою приклад втілення в життя ідеї вільного виховання, гуманістичної педагогіки. Це система пізнання і діяльності, самопізнання і саморозвитку індивідуальності в умовах партнерства і співробітництва, у єдності почуттєвого і понадпочуттєвого досвіду духу, душі і тіла [3, 5]. В основі педагогіки Р. Штайнера полягає могутній *людинознавський фундамент* – створене їм антропософське вчення про індивідуальність людини, про його триєдність, основними компонентами якого є тіло, душа і дух.

Одне з головних відкриттів Р. Штайнера полягає у тому, що три вищезгадані складові психіки людини, що виступають у єдності і взаємодії в цілісній особистос-

ті, пов'язані не тільки з нервовою системою, як вважає сучасна психологія і педагогіка, і орієнтовані винятково на інтелект, але з усією фізичною організацією людини. При цьому на нервово-почуттєву систему спирається тільки розумова діяльність. Фізіологічною основою емоційної діяльності служить система подиху і кровообігу, так називана ритмічна система. Вольова діяльність спирається на систему обміну речовин і органів руху. На цьому антропологічному фундаменті будуються, відповідно до віку, педагогічні технології, що цілісним образом розвивають людину: не тільки її інтелект, але і почуття, і волю [7, 8].

Система освіти дорослих NALM [9, 4] вигідно відрізняється тим, що ґрунтується на міцному, практично вивіреному філософському і психолого-педагогічному фундаменті. Вона успішно апробована у багатьох європейських країнах і в Україні.

Освіта дорослих NALM як педагогічна система спирається на наступні основні принципи:

- принцип пробудження волі і формування незалежного судження;
- принцип навчання, що вимагає роботи з трьома бар'єрами процесу навчання: бар'єром мислення, бар'єром почуттів і бар'єром волі;
- принцип гармонізації відносин у соціальній системі університету;
- принцип метаморфози життєвих процесів у навчальні процеси;
- принцип навчання як синтез науки, мистецтва, моралі.

Освіта дорослих виходить з того, що навчання повинне розбудити волю того, що навчають. Спонукання волі – це пробудження мотивації до навчання, дефіцит якої так гостро відчувається в наш час. Навчання, зміна, розвиток – це зібрані воедино три аспекти процесу, що триває послідовно протягом усього людського життя. Навчання завжди означає – перебороти опір, зробити зусилля. При навчанні дорослих повинна бути задіяна незалежна, самостійна воля людини, а той, хто навчає дорослих, повинен бути «митцем волі».

Характеристика дорослих – це їхня незалежність, внутрішня автономія й індивідуальний спосіб дії. Усе це повинно бути засновано на власному, незалежному судженні. Чи розвивають викладачі у студентів здатності до незалежного судження, або, навпаки, закладають уже відомі концептуальні моделі, методи, навички, нав'язуючи їх студентам, що пізніше стане основою феномену професійної деформації. Сучасна ситуація у вищій освіті зумовлена останнім. Незалежна здатність судження повинна стати первинном освіти фахівців-творців, і тут важливі конкретні шляхи формування такого судження, що пропонує NALM.

Таким чином, дві основні цілі: пробудження волі і розвиток незалежного судження полягають в основі нової технології освіти [9], і вони повинні бути ґрунтом для будь-якої системи освіти, що відповідає духу нашого часу. У будь-якому навчанні звичайно виявляються три бар'єри, що висвітлюються у нашому мисленні, у почуттях і у вольовій діяльності. Вони можуть поставати як бар'єри неперекорності, що породжують страх, як сильне почуття антипатії або безпорадності. Потрібна свідомість і мужність, щоб побачити і розпізнати свої бар'єри, тому що дійсні зміни відбуваються в процесі подолання цих трьох бар'єрів. У навчанні і розвитку дорослих варто працювати над усіма трьома бар'єрами. Робота тільки з одним з бар'єрів порушує рівновагу і може призвести до небезпеки однобічності.

Розуміння особистістю своїх складностей – перший крок у самопізнанні і самореалізації. Так, бар'єр мислення існує між нашим розумінням світу і нашим «Я».

Це завіса, що закриває реальність світу. Подолання цього бар'єру припускає: бажання задавати питання, досліджувати дійсність, а не пасивно приймати знання і готові відповіді; вміння спостерігати феномени, що відкривають реальність (феноменологічний підхід). *Бар'єр почуттів* лежить між «Я» людини і розумінням її самої себе. Антипатії, симпатії й інші переживання можуть заважати сприйняттю процесу навчання і виявлятися як опір на шляху до істини. Необхідно знайти творчий спосіб переборювати свої почуття, придбати здатність володіти собою. Внутрішній спокій, стриманість в емоційних проявах можуть стати вікнами, через які світ по-іншому відкривається людині.

Вольовий бар'єр виникає у відносинах між «Я» і світом. «Я» хоче робити щось у світі, хоче формувати, організовувати, досягати чогось. У цьому воно зустрічається з опором у вольовій сфері. Основний характер опору волі – це сила страху, що відображує себе у занепокоєнні в житті почуттів і непевності в інтелектуальному житті. Так ми часто бачимо, що воля студентів слабка, що вони швидко кидають почату роботу, воліють уникнути труднощів, залишатися пасивними глядачами, роблять тільки те, що емоційно приємно або працюють лише по вказівці. Основною проблемою у сфері волі є проблема подолання страху перед майбутнім і виховання мужності учитися і розвиватися. Пробуджена воля може стати тією опорою, завдяки якій людина може учитися і розвиватися все життя.

Таким чином, першочерговим завданням освіти дорослих є розпізнання усіх трьох бар'єрів у навчанні, приведення їх до рівноваги і надання студентам конкретної допомоги у їх подоланні. Тут важлива розробка дидактичних аспектів роботи з бар'єрами і блокуваннями.

До навчальних процесів, відповідно до яких структурується увесь процес навчання, відносяться: 1) спостереження; 2) формування відношення до предмету спостереження, зв'язування; 3) засвоєння, асиміляція; 4) індивідуалізація (народження нового для учня); 5) практика, вправи; 6) зростання нових здібностей; 7) творчість, створення нового.

Таким чином, навчальний процес вважається упорядкованим процесом 7 кроків, при проходженні яких йде розвиток того, хто навчається.

Компонент *педагогічної майстерності* викладача є частиною структури педагогічної технології і запорукою її здійснення. Аналіз проблем професійної підготовки педагогів показав, що більшість з них не готові до зміни особистої позиції у відносинах із тими, хто навчається, щоб перейти від авторитарної форми до спільної діяльності і спільної творчості, від репродуктивного навчального процесу до продуктивної, творчої діяльності.

У цьому зв'язку надзвичайно актуальною є проблема професійної підготовки педагогів для роботи у відкритих освітніх системах, удосконалення психолого-педагогічного тренування, особливо щодо роботи їх як дослідників, творців і митців педагогічного процесу. Досвід, вміння і знання тих, що викладають, є нічим іншим, як засобом прискорення розвитку інших. Сьогодні саме компетентний педагог, що володіє принципами і методами освіти дорослих, уособлює *новий тип сучасного викладача*, як людини, що «дає можливість» розвивати особистість іншої людини.

Використання принципів і методів освітньої системи NALM для організації навчального процесу на заняттях з російської мови не тільки створює прецедент її

творчого осмислення, а і дає можливість розробки нових підходів і методів в системі викладання російської мови іноземним студентам.

Список літератури

1. Зязюн І.А. Естетичні чинники інтуїції: життєтворчість і вигорання // *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Збірник наукових праць / За редакцією Л.Л. Товажнянського та О.Г. Ромаповського.* – Ч.І. – Харків: НТУ "ХПИ", 2002. – 432с.
2. Зязюн И.А. Технологизация образования в контексте усовершенствования профессионального развития личности // *Развиток педагогічних і психологічних наук в Україні, 1992–2002. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України.* – Частина 2. – Харків: "ОВС", 2002. – С.28–44.
3. Ионова Е.Н. Вальдорфская педагогика: теоретико-методологические аспекты. – Харьков: "Бизнес Информ", 1997. – 300с.
4. Конрад ван Хойтен. *Пробуждение воли.* – Киев. 2005. –182 с.
5. Освітні технології. Навчально-методичний посібник / За ред. О.М. Пехоти. – Київ: А.С.К, 2002. – 255 с.
6. Сысоева С.А. Педагогические технологии в современном образовательном пространстве // *Развиток педагогічних і психологічних наук в Україні, 1992–2002. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України.* – Частина 2. – Харків: "ОВС", 2002. – С.311–325.
7. Штайнер Р. *Общее учение о человеке как основа педагогики.* – М.: Парсифаль, 1999. – 400с.
8. Штайнер Р. *Духовное обновление педагогики.* – М.: Парсифаль, 1996. – 300с.
9. Coenraad van Houten. *Awaking the Will. Principles and process in Adult Learning.* Tempe LODGE. – London, 1999. – 230 p.

СИНДРОМ «ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ» ЛИЧНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Виктор О.М., Северин Н.В., Квашина Т.С., Украина, Харьков,
Национальный технический университет «ХПИ»

Содержание трудовой деятельности преподавателя вуза подразумевает постоянное мощное «эмоциональное включение». Любая работа с людьми связана с *ограниченными эмоциональными затратами, психоэмоциональными перегрузками. Если ты профессионал, ты много отдашь, но далеко не всегда возможно компенсировать то, что отдал.*

Термин «профессиональное выгорание» звучит настолько безнадежно, что мало кто отважится применить его по отношению к себе. «Неважно себя чувствую», «наверное, сегодня не мой день»... и т.д., – вот диагнозы, которые ставят себе работники, страдающие от эмоционального, физического и умственного истощения на работе. В психологии появился новый термин: «эмоциональное выгорание» и методики, позволяющие его выявить.